

ERKEN HRİSTİYANLIK VE BİZANS SANATI ERKEN HRİSTİYAN SANATI

DENİZ, T., 2014. SANAT TARİHİ KİTABI, MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI.

- Roma İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde, Hristiyanların MS ilk üç yüzyıl içinde meydana getirdikleri sanata "İlk" ya da "Erken Hristiyan Sanatı" denilmektedir.

- a. Mimari

Putperest Romalıların baskısından kaçan ilk Hristiyanlar gittikleri yerlerde toprağı oyarak katakomp denilen yer altı mağaraları ve mezarları yaparak dinlerini gizlice yaymaya çalışmışlardır.

Ayrıca katakompların duvarlarına balık, güvercin, çiçekli bahçe, koyun çobanı gibi Doğu kaynaklı sembolik resimler yapmışlardır.

Anadolu'da örneklerine daha çok Kapadokya bölgesindeki Kayseri, Niğde, Aksaray arasındaki volkanik arazide tuf kayaların oyulmasıyla yapılmış yer altı şehirlerine rastlanır.

En güzel yer altı şehirleri örneklerini Kaymaklı ve Derinkuyu 'da görebiliriz.. Söz konusu şehirlerde yapılan kiliselerinden bazıları Tokalı Kilise

IHLARA VADİSİNDE BULUNAN ZELVE, ÇAVUŞIN, AVANOS, GÖREME, ÜRGÜP, AVCILAR, UÇHISAR VE ORTAHISAR'DAKİ ÇOK SAYIDA KİLİSE VE MANASTIRLAR MS 7. YÜZYILDAN İTİBAREN BAŞLAYAN HRİSTİYAN GÖÇLERİ SONUCUNDA KAPADOKYA'DA ZENGİN BİR HRİSTİYAN MİMARISİNİN GELİŞTİĞİNİ GÖSTERMEKTEDİR. MANASTIRLARIN DUVARLARI TAVANLARI İNCİL'DEN ALINAN SAHNELERİN RESMEDİLDİĞİ FRESKOLARLA BEZENMİŞTİR.

► **b. Erken Hristiyanlık Dönemi Resim Sanatı**

- İlk resimlerin yapıldığı yerler katakompların kapı üstlerindeki boşluklar tonozlu tavanlar, duvarlardır. Bu resimler 1. ve 3. yüzyıl arasında yapılmıştır. Duyguların sembollerle anlatıldığı bu mistik resimlerde en çok balık, güvercin iyi çoban, haç, İsa'nın çarmıha gerilmesi, ölümü ve cennet sahneleri yer alır. Bu dönemdeki derinlik görülmeyen resimlerde günlük hayat sahnelerine de yer verilmiştir.

► Bizans Sanatı

- Bizans sanatı MS 395 yılında ikiye bölünen Roma İmparatorluğu'nun doğu parçası olan ve Osmanlılar tarafından 1453 yılında tarih sahnesinden silinen Bizans Devleti'nin sanatıdır. Bizans adı İstanbul (Konstantinapolis)'un eski adı olan Byzantium 'dan gelmez. Roma İmparatorluğu'nun tek merkezden yönetilmesindeki sorunlar nedeniyle 3. yüzyıldan başlayarak İmparator Konstantin, İstanbul'u imar etmiş ve başkent yapmıştır.
- Bizans İmparatorluğu Trakya, Balkanlar, Makedonya, Sırbistan, Yunanistan, Kuzey İtalya, Suriye, Filistin, Mısır, Afrika'nın kuzey i ve İspanya'nın doğu kıyılarında hüküm sürmüştür.

►

► a. Mimari

- Doğu mimarlığının etkisi altında kalıp gelişen Bizans mimarisi bir tuğla mimarisi olarak tanımlanır. Tuğlanın yanı sıra malzeme olarak taş, kimi zaman da taş ve tuğla bir arada (almaşık) kullanılmıştır. Bizans mimarisi dini, sivil, ve askeri mimari başlıkları altında üç bölümde incelenebilir:

► I. Dini Mimari

- Çeşitli plan tiplerinin uygulandığı kiliselerde en çok uygulanan bazilikal plan, merkezi plan, haç plan ve kubbeli plandır.
- Bazilikal Planlı Kiliseler: Bizans imparatorluğu içinde ilk kilise, bazilikal planlıdır. Bazilika Helenistik ve Roma döneminde açık pazarı ve mahkemesi bulunan büyük salonlara verilen addır. Uzunlamasına dikdörtgen bir mekan olan bazilikalar sütunlarla nef adı verilen bölümlere ayrılmıştır. Yapının batı yönünde narteks denilen giriş bölümü yer alır. Narteksten sonra portikli bir avlu (atrium), doğu tarafında ise apsis adı verilen yuvarlak bir çıkıntı bulunmaktadır.
- Anadolu'da bulunan örnekleri arasında İstanbul Studios Manastır Kilisesi, Denire Aziz Nikolaus Kilisesi, Karaman Binbir Kilise, Efes Meryem Ana Bazilikası'nı sayabiliriz.
- Merkezi Planlı Kiliseler: İlk Çaę mimarisinde yuvarlak bir mekân oluşturacak biçimde kurulan yapıların üstünü kaplayan bir kubbe ile örtülüdür. Bu plan tipinin güzel bir örneği İstanbul'da Küçük Ayasofya adını taşıyan eski Segios Bacchos Kilisesi'nde karşımıza çıkar.

- ▶ Haç Planlı Kiliseler: Orta mekanın üzeri dört payenin taşıdığı bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin dört yanında yer alan tonozlarla örtülü birbirine eşit mekânlar haç kollarını oluştururlar. Latin ve Yunan haçı olmak üzere iki tipte yapılmış dini yapılardır. Latin haç planının pek görülmediği Anadolu'daki en güzel örnek Efes St. Jean Kilisesi'dir .

- ▶ Yunan Haçı Plan: Orta Bizans dönemindeki kilise planıdır.
- ▶ 8. yüzyıldan başlayarak yapılan bu kiliseler, kare planlı olup karenin ortasında dört fil ayağı üzerine bir kubbe oturtulmuştur. Bu kubbe ve kemer sistemi sayesinde dört kolu birbirine eşit bir Yunan haçı meydana gelmektedir.
- ▶ Kubbeli Bazilikalar: Üstlerinin bir bölümü kubbe ile örtülüdür. Bu yapı tipine en güzel örnek İstanbul'daki Ayasofya (Hagia Sophia)'dır.

- ▶ Bařta İstanbul olmak üzere Anadolu 'nun birçok yerinde yapılmıştır. İstanbul'da Hagia Eirene (Aya İrini), Kariye Camii (Khara Manastırı Hagia Eirene (Aya İrini), İstanbul Atik Mustafa Pařa (Hagia Thekla), Kalenderhane (Meryem Diakonissa) ve Gül (Hagia Theodosia) kiliseleridir.

- ▶ Anadolu'da çok tanrılı dinlere ait tapınaklar bazilikaya çevrilmiştir. Bunlara örnek olarak Apollon Tapınağı Didim, Zeus Tapınağı (Uzuncaburç), Side Bazilikası, Demre Aziz Nikolaos (Noel Baba), Dereağızı Kiliseleri, Antalya Kesik Minare, Perge ve Side kentlerindeki Bizans kiliseleri, Binbir Kilise (Karaman) gösterilebilir.

► II. Sivil Mimari

- Antik uygarlığın izleyicisi olan Bizans kentlerinde meydanlar, agoralar, su kemerleri, çeşmeler, anayollar, sütunlu caddeler, zafer takları, dikili taşlar yer almaktadır. Bizans sivil mimarisinin en iyi görüldüğü yer başkent İstanbul'dur. U biçimindeki sahada bulunan Hipodrom, kentin eğlence ve siyaset merkeziydi. Burada yer alan

- ▶ Su Kemerleri: Roma İmparatorluğu'nun devamı olan Bizans'ta su mimarisine çok önem verilmiştir. Yerleşim merkezlerine yakın yerlerdeki kaynaklardan getirilen sular sarnıçlarda toplanmış, çeşmeler aracılığıyla da halka ulaştırılmıştır. Yerebatan Sarayı, Binbir Direk Sarnıcı, Zeyrek Sarnıcı' dır.

► Surlar ve Kaleler:

- İstanbul ve Anadolu'nun birçok yerleşim yerinde surlar ve kaleler inşa edilmiştir. Bunların büyük bir bölümü Roma döneminde yapılmış, Bizans döneminde onarılmıştır. İstanbul ve İznik kent surları bunlara örnektir. İstanbul'daki surlar 5. yüzyılda yapılmıştır. Kenti bütünüyle çevreleyen bu surlar kara ve deniz surlarıdır. Surların üzerinde yer alan kapıların içinde en önemlisi Yıldızlı Kapı ya da Altın Kapı olarak adlandırılan kapıdır. Diğerleri ise, Belgrad, Şilivri, Mevlana, Sulukule, Edirne ve Topkapı'dır. İznik surları Bizans döneminde büyük onarımlar geçirerek yenilenmiştir.

► b. Resim Sanatı (Fresko ve mozaik)

- Bizans resminde fresko ve mozaik tekniği ile yapılan resimler önemli bir yer tutmaktadır. Bunların dışında Bizans dünyasında ikonalar, dinsel kitap resimleri, minyatürler ve kumaş resimleri de bulunmaktadır.
- Bizans sanatında çok önemli bir yer tutan yaş siva üzerine toprak boya ile yapılan duvar resmi olan fresko ile birçok dinsel yapının içi süslenmiştir.
- Küçük, birbirinden farklı, üç boyutlu parçaları bir yüzey üzerinde yan yana getirmek suretiyle resim oluşturma tekniği olan ve ilk kez beş bin yıl önce Sümerlilerin kullandığı mozaik tekniğini Bizanslılar daha da ileri götürmüşlerdir.
- Erken Bizans Dönemi'nde (5-6. yy) daha çok Hıristiyanlıkla ilgili konular işlenmiştir. Bu dönem eserleri arasında Ayasofya, Aya İrini, Küçük Ayasofya önemli örneklerdir. Fakat 726-842 yılları arasındaki ikonoklast akımlar sırasında bu dönem resimlerinin yok edilmesi nedeniyle fazla bir bilgi günümüze ulaşamamıştır.

- ▶ İkonoklazma Dönemi 'nde (725-843) Bizans İmparatorluğu 'nda İkonoklast adı verilen, tasvire karşı bir hareketin doğmasının nedenleri arasında şunları sayabiliriz: Anadolu insanının resmi, tapınma aracı olarak görmemesi, kutsal tasvirlerden uzak bir din olan Museviliğin etkisi. 7. yüzyılda
- ▶ İslamiyet'in Anadolu'nun güneyindeki bölgelerde yayılışı ve etkili olmasıdır. İkonoklast akımlar sonunda Bizans 'ta çok sayıda resim ve fresko yok edilmiştir. Bu dönemde kilise duvarlarına balık, üzüm, horoz resimleri ve haç şekilleri yapılmıştır.
- ▶ Orta Bizans Dönemi'nde (843-1204) 843'te ikonoklast akımlarının sona ermesiyle İstanbul ve Kapadokya yeni dönem Bizans resim sanatının en önemli yeri olmuştur. Bu dönemde kilisenin getirdiği değişiklikler resim sanatında etkili olmuştur. En önemli plan tipi olan kapalı Yunan haçına uygun olarak inşa edilen kiliselerde resimleme kurala bağlanmıştır.

- ▶ Orta Bizans çağının resim örnekler; Kapadokya (Nevşehir- Ürgüp- Göreme) bölgesinde yer alır, tüf kayaları içine oyularak yapılan kiliselerdeki resimlerin konuları arasında benzerlik olmakla beraber renk anlayışları farklılıklar göstermektedir. Resimler genelde basit bir üsluba sahip olup derin bir dinsel coşku taşımaktadır.
- ▶ Kapadokya'daki Tokalı, Çarıklı, Elmalı ve Karanlık Kilisesi önemli örnekler arasındadır.
- ▶ Son Bizans Dönemi'nde (1261-1453) resim sanatında önemli değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerin başında kilisenin koyduğu katı uygulamaların son bulmasıdır. Bu da yapılan eserlere canlı ve hareketli bir anlatım kazandırmıştır. Değişikliklerin bir başka nedeni de Latin istilasının sanatçılara etkisi yanında Doğu ve Batı anlatım tarzlarının Bizans sanatı içinde gerekli ortamı bulabilmesidir.

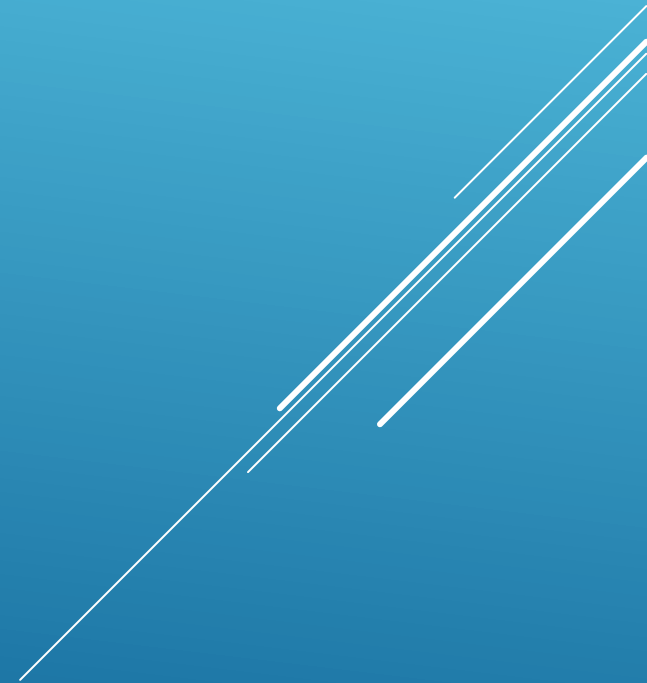
- Dönemin en önemli örnekleri İstanbul Kariye Camii 'nde bulunmaktadır. Yapıdaki mozaik ve freskler 14. yüzyıla tarihlenmektedir. Nartekste Meryem ve çocuk İsa, İsa'nın doğumu ve mucizeleri sahneleri vardır.

- ▶ **Minyatürler:** El yazmalarına metni açıklamak amacıyla yerleştirilen açıklayıcı resimlerdir. Minyatürlerin genellikle papirüs ve parşömen üzerine yapıldığı görülmektedir. Bizans minyatürlerinde hareketlerin ve giysilerin ayrıntılarıyla işlenmiş olması Bizans minyatürlerinde sanatının kendine özgü üslubunu yansıtmaktadır.
- ▶ Minyatürler, dini ve din dışı kitapları resimlemek için yapılmıştır.

- ▶ 1. ROMAN SANATI
- ▶ 2. GOTİK SANATI
- ▶ 3. RÖNESANS SANATI
- ▶ 4. BAROK SANATI

AVRUPA SANATI

SANAT AKIMLARI

- ▶ 1. NEOKLASİZM (YENİ KLASİKÇİLİK)
- ▶ 2. ROMANTİZM
- ▶ 3. REALİZM (Gerçekçilik)
- ▶ 4. EMPRESYONİZM
(İzlenimcilik)
- ▶ 5. FOVİZM (Çiğ Renkçilik)
- ▶ 6. KÜBİZM
- ▶ 7. FÜTÜRİZM (Gelecekçilik)
- ▶ 8. EKSPRESYONİZM (Dışa vurumculuk)
- ▶ 9. SOYUT RESİM (Non-Figüratif)
- ▶ 10. METAFİZİK RESİM (Doğa Ötesi Resim)
- ▶ 11. DADAİZM
- ▶ 12. SÜRREALİZM (Gerçeküstüçülük)
- ▶ 13. POP ART (Pop Sanatı)

- ▶ Anadolu'da kurulan ilk Türk devletlerindeki sanat anlayışı Büyük Selçuklu Devleti'nden etkilenmiştir. Ancak Büyük Selçuklu Devleti'ne özgü süsleme sanatlarını ve işçilik tekniklerini daha da geliştirmişlerdir. Dini, sosyal ve ticari nitelikteki camii, kervansaray, medrese gibi birçok mimari yapıyı ortaya koymuşlardır. Bu eserlerde sıklıkla taş işlemeciliği, yazılar ve geometrik şekiller kullanılmıştır.

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NDE SANAT ANLAYIŞI

► -MİMARİ

- *Anadolu Selçuklu Devleti'nde binaların cepheleri çok önemlidir. Cephede taş işçiliğini sıklıkla kullanmışlardır. Dinen sakıncalı görülen heykel sanatının yansıması olarak bina cephelerinde oldukça fazla süsleme yapılmıştır.
- *Camiler en önemli mimari yapılarıdır. En önemlileri Konya ve Niğde'deki Alaeddin Camileri'dir. Mescitlerden ise Taş Mescit, Sırçalı Mescit, Karatay Mescidi önemli örneklerdendir.
- *Hemen hemen her ilde bulunan medreseler orta ve yüksek öğrenimin yapıldığı yerlerdir. Din, matematik, felsefe, tıp, filoloji gibi bölümlerin okutulduğu medreselerde eğitim görenlerin yatabileceği yatakhane, ibadethane ve tıp eğitimi verilen medreselerin yanında hastaneler de bulunmaktadır. Konya'da Karatay, Sırçalı ve İnce Minareli Medreseler dönemin önemli medreselerindendir.
- *Anadolu Selçuklu Devleti'nde külliye mimarisi de oldukça önemlidir. Cami etrafında yapılmış medrese, şifahane, kütüphane, hamam, türbe, imaret gibi yapılar topluluğuna KÜLLİYE adı verilmektedir. (Hurad Hatun Külliyesi, Hacı Kılıç Külliyesi)

- ▶ *Türbe ve Kümbetler; hükümdarlar ve önemli devlet adamları için yapılmış anıt mezarlardır. Bunlardan dört duvar üstü kubbeye örtülü olanlara türbe, duvarları silindir, çokgen, çatıları konik veya piramit şekilli olanlara da kümbet adı verilir.
- ▶ *Saray ve köşk yapıları da diğer önemli Selçuklu yapılarıdır. En önemlileri 1. Alaeddin Keykubad tarafından yaptırılan Kubadiye (Kayseri), Kubadabad (Beyşehir), Alaiye Sarayı (Alanya)'dır.
- ▶ *Darüşşifa= Hastane demektir. Gevher Nesibe Darüşşifası Kayseri ilinde bulunan önemli bir darüşşifa örneğidir.
- ▶ *Kervansaraylar da yolculuk yapan insanların konaklaması, veteriner hizmeti alması, yeme, içme, sağlık, ibadet, temizlik ihtiyaçlarının karşılanması için yapılmış önemli Selçuklu yapılarıdır. Tek cephelerinin gösterişli taş süslemeciliği ile belirgin hale getirilmesi dikkat çeker.

► RESİM, HEYKEL, MÜZİK

- Anadolu Selçuklu Devleti resim ve heykel sanatlarında da kendilerini geliştirmişlerdir. Saray kapısı, saray duvarı, kale surları gibi yapılarda insan ve hayvan kabartmalarını kullanmışlardır.
- Anadolu Selçuklu Devleti'nin musikiye de önem verdiği görülmektedir. Örneğin hükümdarlık alameti olan nevbet saray önünde her gün çalınmaktadır. Mevlevi ve Ahi zaviyelerinde görülen musiki tasavvuf müziğinin ilk örneklerindedir.
- Ayrıca çinicilik cami, medrese, türbe ve mescitlerde kullanılan bir süsleme çeşididir.
- Kumaş, halı, kilim dokuma, hat sanatı, kitap süsleme (tezhip) sanatı, oymacılık, kakmacılık, ciltçilik ve maden işçiliği de önemli sanat ve zanaat dallarındandır.

